

Most hatvan éve

Az a temérdek szenvedés, amely az első világháború alatt a tömegekre zúdult, rendkívüli hatással volt nemcsak a munkásságra, hanem a társadalom minden rétegére. A munkásosztály mellett főleg a parasztságra, amely földet akart, földosztást követelt, amit a háború utolsó szakaszában az uralmon levők kénytelenek voltak meg is ígérni. A forradalmasodó népnek új típusú forradalmi pártra volt szüksége, amely elvi célkitűzései, szervezeti felépítése és harci programja alapján ne csak a napi kisebb jelentőségű követelésekért küzdjön, de képes legyen arra is, hogy a társadalom gyökeres átalakításáért vívott tömegharc vezetőjévé váljék.

Az 1918. december 13-i fővárosi tömegtüntetés, a bányásztömegek felfegyverkezése és harci elszántsága a Zsilvölgyében — ugyancsak 1918 végén —, majd később a megszámlálhatatlan helyi jellegű sztrájk után az 1920-as általános sztrájk mind, mind a dolgozó tömegek — elsősorban a munkásosztály — forradalmi készségéről tanúskodott, s arról, hogy az olyan jobboldali „vezetők”, mint Grigorovici, Pistiner, Bartha, Jumanca, Flueraş, Csizér, nem alkalmasak e harc vezetására. 1921 tavaszára megérett a helyzet — a szervezőmunka és az elmélet terjesztése folytán — a kommunista ideológiájú harcoss párt megalakítására. A szocialista párt tömegeinek döntő többsége már ilyen pártot s annak élére kommunista ideológiát valló vezetőket akart. Ezért hívták össze, de inkább úgy kellene mondanom: a jobboldali opportunisták akarata ellenére kényszerítették ki a pártkongresszus összehívását, hogy döntsön a szocialista párt megújítása, a III. Internacionáléhoz való csatlakozás kérdésében.

A pártkongresszus idején 15 éves inasként a marosvásárhelyi fűtőház tanonc-műhelyében dolgoztam. Az 1920-as általános sztrájk leverése után a vasúti munkásoknak nem volt szakszervezetük. Törvényrendelettel oszlatták fel. Sőt, külön-külön egyéni nyilatkozatot kényszerítettek ki minden vasutasból, hogy nem szervezkedik, s ha mégis, tudomásul veszi azonnali elbocsátását.

Ez az intézkedés valóban megfosztotta a munkásokat attól, hogy szervezeti életet éljenek, de attól nem, hogy ebédszünetben az általános sztrájk hősi megnyilatkozásairól beszéljenek. A sztrájkban legaktívabbak közül Vásárhelyen mindenki tudta, hogy a mozdonyok lövetyűiből (speciális szivattyú, amellyel a vizet táplálják a mozdonykazánokba) a betéteket Kézel Feri bácsi, az öreg mozdonyvezető irányítása alatt a hosszú Varga és Méhes Lajcsi szerelte ki, de az már titok maradt, hova dugták el a sztrájk ideje alatt. Pedig a csendőrök és a katonák 10-12 gyanúsítottat puskatussal vertek fent a Várkaszárnnyában, hogy megtudják a „titkot”. Kézel Feri bácsit is vallatták, de a titok örök titok maradt, lövetyűük nélkül pedig a mozdonyokat nem tudták megindítani.

A letiportságból lassan ocsúdni kezdtek a dolgozók, élükön a letartóztatásból kimaradt vezetőkkel. Évekkel később mesélte el a nálam három évvel idősebb Román Bandi — aki korábban került be a mozgalomba, mint én —, hogyan kezdtek szervezni az akciókat a bezárt munkásotthonok megnyitásáért, a sztrájkból kifolyólag letartóztatottak szabadlára helyezéseért, a szétvert szakszervezetek összefogásáért Vásárhelyen és a Marosvölgyében. Ez az újjáéledés jellemző volt az egész országra, noha a hadbíróságok a legelképezetöbb pereket folytatták Iaşiban, Bukarestben, Szebenben, valósággal „szórták” az 5-10-20 évi, sőt még súlyosabb börtönbüntetésekét.

A marosvásárhelyi és a marosvölgyi mozgalomban Köblös Elek, Peşan Anton, Dán István, Mihály József, Katona Pál, Lázár Ödön és más forradalmárok kerültek a szocialista párt helyi csoportja élére, akik a legelszántabb hívei voltak a III. Internacionáléhoz való csatlakozásnak. A pártszervezés Vásárhelyen és a Marosvölgyében olyan lendülettel indult meg, hogy rövid idő alatt már hat pártcsoport működött, s mindegyikük a III. Internacionáléhoz való csatlakozás mellett döntött.

A pártkongresszust jóval megelőzően a szocialista párt vezetősége öttagú bizottságot küldött Moszkvába a Kommunista Internacionálé vezető szerveihez tájékoztató és tanácskozási véget. A küldöttségnek Rozvány Jenő is tagja volt. 1932-

ben Moszkvában a Politikai Emigránsok Házában (a Voroncove Polén) ismertem meg személyesen Rozvány elvtársat, akivel a nagy korkülönbség ellenére igen jó viszonyba kerültem. Órákon át mesélte az 1920-as lengyel—szovjetország háború miatt viszontagságos útjakat Moszkvába, s ottani tárgyalásaikat, vitáikat a Komin-tern akkori vezetőivel és a jobboldali Flueraş kikapcsolását a tárgyalásokból a megbeszélések folyamán.

1921 áprilisában komoly előkészítő munka folyt Vásárhelyen és végig az egész Marosvölgyében a kongresszusi küldöttek megválasztása és mind a küldöttek, mind a tömegek elvi és politikai felkészítése érdekében. A vásárhelyi dolgozók a Tornakertben tartott jelölő gyűlésen Köblös Eleket, Şorban Alexandrut és Tóth Károlyt választották képviselőiknek a május 8-i kongresszusra. A marosvölgyiek kiküldöttje Katona Pál fűrésztelepi munkás volt, aki a hat pártcsoport közös megbízottja lett, külön-külön megbízólevéllel. A küldöttek döntő többsége a III. Internacionáléhoz való csatlakozás mellett szavazott, de voltak, akik fenntartásokkal éltek, mások meg — csekély kisebbség — ellene szavaztak. A kongresszus kimondta a csatlakozást, és a szocialista párt nevet szocialista-kommunista párt elnevezésre változtatta.

A csatlakozás kimondása után a kongresszus negyedik napján csendőrök és rendőrök rohamozták meg a kongresszusi épületet, és a III. Internacionáléhoz csatlakozókat letartóztatták. Ezzel egyidejűleg az egész országban megkezdődött a kommunisták és baloldali szocialisták tömeges letartóztatása és perbe fogása.

Az Averescu—Argetoianu-kormány a letartóztatások útján halálos csapást szándékozott mérni a munkásmozgalomra. Nagy apparátussal készítették elő a hírhedt pert; 271 kommunista elvtársat tartottak fogva a IV. hadosztály börtönében, és a szintén a Dealul Spirein, az Uranus utcában levő altiszti klubház nagytermében tartották a tárgyalásokat. A II. hadtest hadbírószága összeférelte monstreper ügyésze — fővádlója — C. Cernat őrnagy volt, aki már a kongresszisták letartóztatásakor is főszerepet játszott. A vádirat valóban fércmunka volt: a kongresszistákhoz csatolták a szénatus elleni anarchista merénylők csoportját, továbbá azokat a kommunista csoportokat is, amelyeket a kongresszus előtt és után tartóztattak le a különböző városokban. Összeesküvés, lázadás, illegális tevékenység, merényletek elkövetése, hazaárulás, szövetkezés az ellenséggel és más efféle vádak voltak. 1922. január 23-án megkezdődött a per, és vádat emeltek a párt legképzettebb, legharcosabb, legnagyobb tekintélyű vezetői, A. Dobrogeanu-Gherea, Gh. Cristescu, D. Fabian, Köblös Elek, Vasilescu-Vasia, Elena Filipovici, Rozvány Jenő, Timotei Marin, Pavel Teacenco, Boris Ştefanov és mások ellen. Néhány vádlottal, például Czeller Lajossal, az aradi Vostinárral, Tordai Viktorral, Baga Jánossal, Varga Gyulával néhány évvel később hosszú időn át együtt dolgoztam a pártmozgalomban. A június 6-ig tartó perben a vádlott elvtársak magatartása oly magas erkölcsi és politikai szintű volt, hogy nemcsak a kommunisták, hanem a haladó polgárság rokonszenvét is kiváltotta. Az ellenük alkalmazott brutalitások, a kínzások elleni bátor fellépésük, éhségsztrájkjuk ezreket, tízezeket mozgósított a terror ellen, a dolgozók politikai és gazdasági követeléseiről. De kiváltotta az európai országok dolgozóinak elismerését is, segítő megmozdulásaikat a román tökécs-földesúri rendszer reakciós terrorcselekményei ellen.

Az akkor még haladóbb szellemű *Keleti Újság*, amelyből Feri nagybátyámmal minden délben elolvastuk a perről szóló híreket, felháborodással írt a kommunista vádlottak megkínzásáról, elismerte hősiessé kiállításukat. A kínzások mellett már az elvtársak meggyilkolásától sem riadt vissza az Averescu—Argetoianu-kormány. Április 19-én a csendőrök Bukarestből a jilavai börtönbe vezető úton meggyilkolták Leonté Filipescut, a párt egyik legbátrabb, legszámottevőbb harcosát. A Dobrogeanu-Gherea és D. Fabian, akik 115 társukkal együtt éhségsztrájkot folytattak a kegyetlen bánásmód ellen, éjjel-nappal bilincsebe voltak verve. A tárgyaláson mindkét elvtárs megmutatta bilincsektől feltört és megfertőzött testét. Nicolae Iorga, a nagy tudós, A. Dobrogeanu-Gherea védőtanúja a legmélyebb felháborodás hangján nyilatkozott e barbárságokról. Az éhségsztrájk alatt a gyengébb elvtársakat az erősebbek ölkben vitték a tárgyalásra, kihallgatásuk alatt hordágyon feküdtek.

A tömegek forradalmi hangulatát azonban a kormánynak nem sikerült megtörnie. Április 14-én, annak ellenére, hogy a vasúti műhelyek még mindig katonai megszállás alatt állottak, a kolozsvári vasúti munkások mintegy 400-500-an abba hagyták a munkát, az igazgatóság épülete elé vonultak, fizetésrendezést és élelmi-szert követeltek. Dragoş igazgató a katonai parancsnok társaságában megfenyegette a dolgozókat, hogyha azonnal nem kezdik meg a munkát, a parancsnok katonákat hozat ki ellenük. Hosszas huzavona-tárgyalás és ígéretések után a mun-

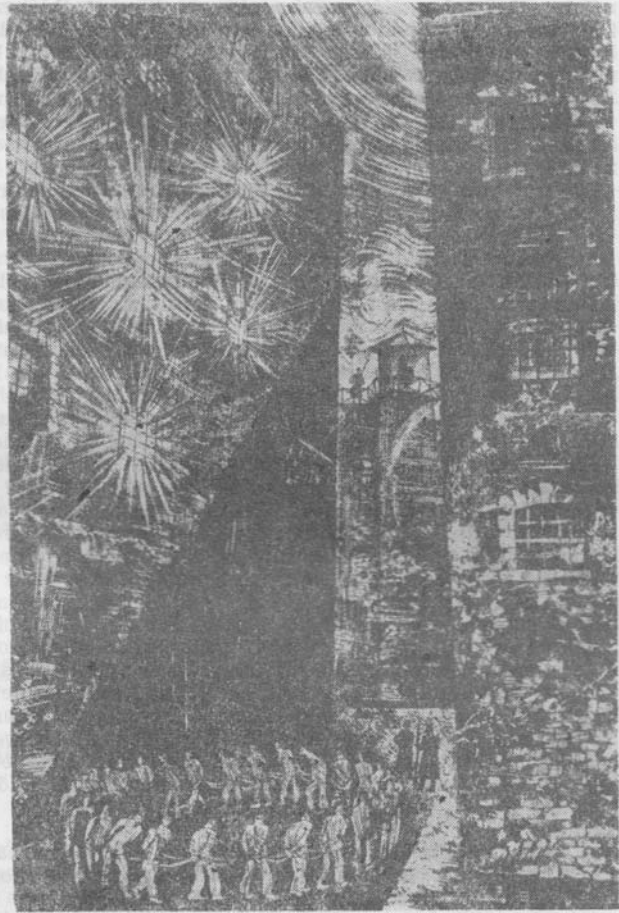
kások felvették a munkát. Másnap hat munkást letartóztattak, huszonötöt pedig elbocsátottak.

Fél éve voltam inas a kiskútóházi tanoncműhelyben, amikor egy napon (1922. április vége felé) mint futótűz terjedt el a hír: 11 órakor leállunk, mindenki sies-sen a fűtőházfőnök irodája elé, követeljük a fizetések rendezését, és hogy a „Jóléti“ (a háború alatt alakult vasúti önellátó szerv) lásson el élelemmel és ruhane-művel. A vasúti dolgozók életkörülményei súlyosak voltak. A háború óta nem ren-dezték a fizetéseket, és mindig késve fizettek, a „Jólétben“ pedig tökből és gyenge minőségű gyümölcsből készült vegyeslekváron kívül más élelmiszer alig volt.

Akciónk csupán gazdasági követelésekért indult. Nem volt szó sem a terror-ról, sem a katonaság kivonásáról az üzemekből, még a szervezkedési jogról sem. De az adott körülmények között mégis jelentős esemény volt, mert a legvadabbul dúló terror idején mozdultunk meg, noha szervezkedésért vagy leállításért azonnali elbocsátás, sőt letartóztatás járt. A gyűlés jól sikerült, egyszerre mintha riadót fújtak volna, jelentünk meg olajtól-korontól mocskos, rongyos ruhánkban, mint egy újkori „fekete sereg“. Egy-két perc múlva már előttünk állt a megijedt Ignat igazgató és egy fiatal főhadnagy, a katonai parancsnok. Hangos követeléseink el-csitulása után két munkás lépett ki a tömegből — akiknek nevét elfelejtettem, de egy véletlen folytán nemrég megtudtam —: Bratfálean és Rusu, a maroskeresztúri görög katolikus pap fia. Mindketten a legnehezebb és legmocskosabb munkán, a kanálison dolgoztak. Értelmesen és bátran adták elő a munkásság követeléseit, konkrét ígéretet és gyors cselekvést követeltek. A tömeg minden mondatukat hangos jóváhagyásával támasztotta alá. Az igazgató, mafla, melák nagy ember, csak hadonászott és fenyegetőzött. A tisztecske dörzsölt fickó volt. Kijelentette, így nem lehet tárgyalni, a megbízottak menjenek be az irodába. A tapasztalatlan szervezők erre nem gondoltak, s a két munkás bement az irodába. Kis idő múlva a tiszt kijött, és elég udvarias hangon felszólított, hogy menjünk, vegyük fel a munkát, mert most fogalmazzák írásba kéréseinket. Egyesek tiltakoztak, a többség hallgatott. Aztán mindannyian visszatértünk munkahelyünkre. Hogy mi történt az irodában, azt senki sem tudta meg soha, de rövid idő múlva Bratfálean előmun-kás, Rusu pedig, aki a középiskola négy alsó osztályát elvégezte, valamilyen raj-zolóféle lett az irodában. Az akciónak semmi azonnali eredménye nem lett, de viszonylag rövid időre rá az egész országban némiképpen rendezték a vasúti mű-helymunkások fizetését. Az ország néhány városában a vasúti műhelymunkások a mienkéhez és a kolozsvárihoz hasonló megmozdulást szerveztek; ez eredményezte a fizetések gyors rendezését. E tömegakció volt az első, amelyben (16 évesen) részt vettem.

A gyűlésről Koncz Jánossal tértem vissza a műhelybe. Nagyon összebarátkoz-tam az értelmes, olvasott gépésszel. Rájöttem, hogy Koncz kommunista, s ezt előt-tem nem is titkolta. Kommunista brosrúákat kaptam tőle, és mindennap megtár-gyaltuk a Dealul Spirei-i per eseményeit. Lelkesen beszélt a vádlottak bátor magatartásáról. Június első napjaiban szenzációs hírt közöltek a lapok. A király — leánygymekének születése alkalmából — általános amnesztiát hirdetett. Ez azon-ban nem is volt olyan általános. Sok forradalmár maradt még a börtönben. Régi elvtársam, Román Bandi tanúsága szerint 1924-ben ő még találkozott az 1907-es parasztlázadásból kifolyólag elítéltekkel a hírhedt doftanai börtönben. Az amnesz-tiarendelet kibocsátásának oka nem annyira a főhercegi leánya születése feletti öröm volt, sokkal inkább annak a küzdelemnek tulajdonítható, amelyet a börtön-ben megkínzott 271 elvtárs vívott, s ezt a harcot — mint már említettem — a munkások tízezreinek szolidáris küzdelme támogatta.

Június közepe táján egy reggel Koncz bizalmasan értesített, hogy aznap dél-előtt 11 órakor érkeznek haza Köblösék. Bátor magatartása, ahogyan a Dealul Spirei-i per folyamán magát kommunistának vallotta, ahogyan leplezte a szőr-nyű terortt és követelte szabadlábúra helyezésüket, a szocialista-kommunista párt szabad működését: ez mind, mind ismert volt előttem. Koncz azt is elmondta, hogy 10 órakor megszólalnak a gyári dudák az egész városban, leállnak a gyárak, és dolgozók 11 órakor az állomás előtti téren fognak gyülekezni Köblösék fogá-dására. Betegséget szimuláltam, és kértem Györffi Pista bácsit, tanítómesterünket, engedjen az orvoshoz (a vasúti munkásság nem állhatott le, hiszen az általános sztrájk után *lényegében* militarizálva voltunk). A keskeny vágányú vasútvonal mentén haladtam a nagyállomás felé, amikor távolról éles gözduda hangja hasított a levegőbe. Rá másodpercre felhangzott az Ermafa mélyen bűgő dudája. Aztán sorban szólaltak meg a Foresta fűrészgár, a Petróleumgyár, a Meszticz-telep s a többi üzem dudái, egymásnak felelgetve harcra hívták a vásárhelyi dolgozókat.

**Csutak Levente:
Börtönudvar**

A raktárak előtt elhaladva akartam kiérni az Állomás térre, de a raktárudvar nagy dróthálós kapuja be volt zárva, és belülről rendőrök őrizték. Megpróbáltam átjutni a kerítésen, de a rendőrök elzavartak. Egy alkalmas helyen húzódtam meg a kerítés mellett, amely elválasztott a téren gyülekező tömegtől. Meszes ruhájú kőművesek, festők, olajpiszkos ruhájú vasasok csoportjai között jól öltözött szabók, magánalkalmazottak, cipészek, fűrészporos ruhájú famunkások csendesen állodogáltak, beszélgettek, vagy a rendőrkordon szorítását igyekeztek káromkodva, kiabálva, dühösen szétszakítani. A vonat befutott, de Köblös Elek nem érkezett meg. (Számított arra, hogy letartóztatják, ezért két állomással előbb leszállt, és egy parasztszekérrel jött be a városba.)

A téren összegyűlt 2000-3000 főnyi tömeg jelszavakat kiabált, és forradalmi dalokat énekelt. Hangosan, hatalmasan megindult a Honvéd utca felé. A rendőrség, hogy megakadályozza az utcai tüntetést, puskatussal, botokkal verte a munkásokat. Düh és rémület fogott el a rendőri brutalitás láttán. Ez tehát a jog, a munkásság joga? Ezt kapja békés utcai tüntetéskor? Zavarosan motoszkált fejemben a gondolat: vajon mikor fogunk tudni visszaütni, fegyverrel, győztesen? A szétvert tömeg apró csoportokban a Honvéd és a volt Sándor János (most Dózsa) utcán megindult a Munkásotthon felé. A Munkásotthonban tiltakozó gyűlést tartottak, és küldöttséget választottak, amely a hatóságok tudomására hozza a munkásság tiltakozását a rendőri brutalitások ellen. Miután a tömeg széjjeloszlott, a rendőrség megszállta, majd lepecsételte az Otthont. Közben megérkezett Köblös Elek, és az akció élére állt. Másnap már ő vezette a küldötteket a megyefőnökhöz. A küldöttségnek az ifjak részéről Román Bandi is tagja volt. Még sok évvel később is lelkesedéssel beszélt arról, hogyan viselkedett, hogyan beszélt a börtönből

néhány nappal azelőtt szabadult megkínzott, kiéheztetett kommunista vezető „a hatalom birtokosával”. Köblös bátran a szemébe vágta a prefektusnak, hogy a legemlékebb emberi jogokat, amelyeket az alkotmány biztosít, lábbal tiporják, hogy részeg rendőröket szabadítanak az elvbarátjuk hazatérését váró emberekre.

Prefektus: Szóval magát a barátai várták az állomáson?

Köblös: Talán bűn az? Tiltva van, hogy az embert, amikor hosszabb idő után hazatér, a barátai várják az állomáson? Önt nem várták soha a barátai, ha hazatért?

Prefektus: De hozzám nem jön annyi, hogy háromezren legyenek.

Köblös: Sajnálhatja, hogy magának nincs annyi barátja.

A munkásküldöttség erélyes követelésére néhány nap múlva a Munkásotthont kinyitották (az Otthonban volt a Szocialista-Kommunista Párt szervező irodája is). És a párt ideiglenes vezetősége Köblös irányítása alatt tovább folytatta a szervezést. Eiletem folyamán sokan feltették már a kérdést: mivel magyarázom, hogy Vásárhely és a Marosvölgye munkássága évtizedeken át egységesen baloldali volt? Egy sor tényező határozta ezt meg, amelyek között a leglényegesebb, hogy a vásárhelyi pártvezetők meg a régi szociáldemokraták is a *szakszervezeteket*, a munkásság osztályszerkezetét tartották tevékenységük legfőbb területének, s ettől a felfogásuktól soha el nem távolodtak. (Még a haladó gondolkodású értelmiségiek is csak itt fejtették ki tevékenységüket.) Az elméletileg és politikailag képzett kommunista munkás és értelmiségi vezetők tanítása jó talajra hullt a szakszervezetek tagjai között, és elvűkhöz hű kommunistákat formált belőlük.

1922. július 23. felejtethetlen nap maradt örökre a még élő vásárhelyi öreg kommunisták tudatában. Vasárnap délelőtt volt. Ünneplő ruhában, piros virággal vagy kis piros szalaggal kabátjuk gomblyukában száz meg száz lelkes kommunista sietett a Transilvania épülete felé, hogy bejuthasson a nagygyűlésre, amelyet a Szocialista-Kommunista Párt megalakítása végett hívtak össze. Jóval a gyűlés megkezdése előtt már több mint 1500 ember szorongott, izzadt a júliusi melegben. Még a gyűléstermet körülvevő folyosók is megteltek a terembe be nem jutottakkal. Néhány héttel múltam 16 éves. A Transilvania épülete előtt álldogálók és sétálók között hallgatóztam, s „begyeltem” a híreket: „Sokan jöttek a Marosvölgyéből”, „Itt vannak a gyergyóiak is”, „Bukarestből is jöttek vezetők”, „Köblös Elek fog beszélni”. Érthető lokálpatriotizmussal ejtettük ki a nevét. A gyűlés sokáig elhúzódott, egyesek, akik nem bírták már a júliusi hőséget, kijöttek a teremből a házak árnyékába friss levegőt szívni. Ezeket körülfojták: „Mi van, ki beszélt, miket mondott?”

„Hát, Köblös elvágta a száját a rendőrkomisszárnak” — mondta az egyik „levegő”. A komisszár belekötött a munkásvezetőbe, hogy ne beszéljen olyan becsmerlő hangon a csendőrségről, de Köblös majdnem lelökte a színpadról. Persze, volt ebben túlzás, de az tény, hogy amikor a rendőrkomisszár a beszédet félbe akarta szakítani, Köblös rá se hederítve, tovább folytatta a terrort ostorozó beszédjét. Délnben egy óra tájt a gyűlés véget ért. Mielőtt a tömeg elhagyta volna a termet, elénekelt az Internacionálét. A dal kihallatszott az utcára, és az ott várakozók a kijáráshoz tömörültek. A kiáradó tömeggel együtt jöttek a vezetők is. Jött Köblös Elek a bukaresti központi elvtársakkal. Meg lehetett ismerni messziről. Magas alakjával kiemelkedett a tömegeből. Tényleg el lehetett hinni, hogy majdnem letaszította a rendőrkomisszárt a színpadról. Mellette egy hullámos hajú, szép, magas férfi jött. Valaki a tömegeből feléje mutatott: „Az né, az az elvtárs a bukaresti központ küldöttje, Pauker!” (11 évvel később a párt központi titkárságának egyik ülésén ismertem meg Marcel Paukert [Luximin]. A már enyhén kopaszodó, az illegális élettől és a sok éhségstrájtól megviselt arcú elvtársban alig ismertem fel az 1922-ben látott Pauker arcát.) Sokan voltak Köblös és a megválasztott helyi vezetők körül, akik közül akkor senkit sem ismertem. Két év sem telt el, s megismertem Simó Géza bácsit, a vásárhelyi munkások tanítóját-nevelőjét, s a helyi csoport pénztárnokával, Bozsoky Albival nemegyszer mentünk együtt haza a vas-munkások szakszervezetének üléséről. A választott párttitkárral, Lázár Ödönnel néhány év múlva a legjobb barátságba kerültem, az akkori ifjak legszámottevőbb vezetőivel, Román Bandival pedig félszáz évnel jóval több idő óta tart őszinte barátságunk.

Később az akkori vezető elvtársak közül csak D. Fabiant nem ismertem meg személyesen, és bármily furcsán hangzik, magát Köblöst sem, aki mindannyiunknak, akkori fiataloknak eszményképünk volt. (Ő rövid időre rá illegálisba vonult.)

Mint említettem, fiatal korom miatt a vásárhelyi pártszervezet alakuló gyűlésén nem vettem részt. Elvtársak elbeszéléseiből s később pártdokumentumokból építettem fel magamnak ennek az országos szempontból is oly fontos gyűlésnek a

lefolyását. Egyszer megkérdeztem Rozványt: tényleg le akarta dobni Köblös a komisszárt? Rozvány mosolyogva válaszolt: „Nem, de képes lett volna rá. Az eset így történt. Köblös igen éles szavakkal ostorozta a Dealul Spirei-i per megrendezőit, a rendőr-csendőr brutalitásokat, a cenzúrát, egyszerűen mindazt, ami belénk akarta fojtani a szót. Ekkor tette harsogó hangon azt a kijelentést: »Nem fogjuk tovább tűrni, hogy a csendőrcsizma belénk fojtsa a szót.« A komisszár figyelmeztette, hogy ne gyalogza a csendőrséget. Köblös ráordított olyan hangon, hogy a komisszár azonnal eloldalgott mellőle: »Felelek mindazért, amit mondtam, érti!«

A vásárhelyi gyűlésen, mint említettem, negyven tagú marosvölgyi küldöttség is részt vett. Szónokuk, Basch Pál dédabisztrai famunkás volt. A marosvölgyiek azért jöttek, hogy példát vegyenek, tapasztalatot merítsenek annak az alakuló gyűlésnek a megszervezéséhez, amelyet a hat marosvölgyi önálló pártcsoport Gyergyószentmiklóson tartott meg 1922. augusztus 20-án. Ezen a gyűlésen a ma csaknem kilencvenéves Dán István elvtárs volt a küldött, a gyűlés főszónoka. A mintegy 800 marosvölgyi kommunista előtt Dán elvtárs kifejtette mindazokat az elvi és politikai kérdéseket, amelyeket a vásárhelyi gyűlésen a központi küldöttek közreműködésével megfogalmaztak, s megvetette a pártnak azt a szilárd szervezeti alapját, amelyet a későbbi illegalista időben a sziguranca, a csendőrség és a horthysta kémelhárító semmilyen eszközzel nem tudott széjjeltörni.

Pártunk, a Román Kommunista Párt megalakulásának hatvanadik évfordulója előtt őszinte örömmel és büszkeséggel gondolok az alapítókra, akik magasra emelték a párt harci zászlaját, amely alatt az idősebb „fivérek“ mellett én is ott küzdöttem már 55 évvel ezelőtt.

J. MÁRTON GIZELLA

Börtönben és szabadon

Az első világháború végén járógépet kaptam a lábamra, de nem nagyon tudtam járni vele. Apám még nem tért haza, s minden levelében érdeklődött: „Kicsi bogaram, tudsz-e már járni a géppel?“ Hát, nem nagyon tudtam járni, s éppen ezért nagyon sok energia halmozódott fel, amit le kellett vezetni valahogy. Uno-katestvéréimmal, Balogh Ferivel meg Árpival versenyt mászkáltam fára; kamratőre. Talán azért, mert nem tudtam járni, vagy talán a minden bizonynal apámtól örökölt merész képzelőerőm messzire röpített a mesék végtelen birodalmában. Eléggé kielégítették igazságérzetemet is, mert a jó mindig elnyerte jutalmát.

Érdekesen kapcsolódott, szövődött bele a mesékből tanult igazság családunk életébe. Anyám például minden ételt egyenlően osztott el közöttünk, és felháborodott, hogy Jóska olykor-olykor megdézsmálta a tej fölét. Én is láttam besurranni a kamrába, s anyám helyett is lázadoztam, sőt egyszer be is áruktam torkoskodását. Anyám megverte. Ez a jelenet örök életemre belém vésődött. Amikor megláttam bátyám ijedtségtől és szégyentől eltorzult arcát, nyüszítettem, mint egy sarokba szorított kuvasz. Minden ütés éles fájdalommal hasított belém. Kialtani akartam, de a hang a torkomba szorult, és kínomban az öklöm harapdáltam. Szégyenemben egyikükre se mertem nézni. Soha többé nem árulkodtam.

Meggyűlöltem a megalázást, és ösztönösen lázadtam ellene. Velünk átellenben lakott egy asszony két kamasz fiával. Az asszony elkeseredett és hirtelen haragú volt, a fiúk meg rosszak, csintalanok. Anyjuk csak veréssel „nevelte“ őket. Egyszer vasárnap délelőtt nagy ordítózásra lettem figyelmes. Felmásztam a kamra tetejére, hogy jobban lássam, mi történik a szomszédban. Borzalmas látvány tárult elém. Az asszony mindkét fiát meztelenre vetkőztette, és úgy verte őket a kapu felé tuszkolva, majd kilökve az utcára, becsukta utánuk a kaput. „Világgá kergettem őket!“ — mondta diadallal a hangjában. A fiúk ott álltak az utcán pucéran, testükön dagadó hurkákkal, szűkölve a fájdalomtól és szégyentől. Az utcára kitódult szomszédok persze bámészkodtak, megjegyzéseket tettek. Volt, aki helyeselte a „rossz“ gyermekek példás megbüntetését, volt, aki szó nélkül háttal fordított, és visszatért lakásába, nem bírta nézni a fiúkat.